

АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ

(1865 - 1944)

За кордоном про митрополита Андрея Шептицького вийшла велика кількість праць, в яких їх автори намагалися прослідкувати головні віхи в його житті, показати роль Шептицького у піднесенні національного і культурного рівня українців, передусім тих, що проживали у Західній Україні, проаналізувати його погляди, різнобічну освітню, культурну, екуменічну та політичну діяльність. Зарубіжні історики мали можливість вільно висловлювати свої думки, чого не можна сказати про дослідників, які видавали праці в межах колишнього Радянського Союзу. Враховуючи той факт, що про життя і діяльність Шептицького опубліковано кілька сотень праць, ми зупинимось тільки на основних.

Серед спеціальних робіт, в яких аналізувалися життя і діяльність Андрея Шептицького, необхідно назвати працю о.Василя Лаби, перше видання якої побачило світ у 1965 р. Окремі розділи його монографії носять назви: "Боярський рід Шептицьких", "Хлоп'ячий і шкільний вік майбутнього митрополита Андрея", "Важливе рішення д-ра Романа Олександра Графа Шептицького", "Роман Шептицький василіянським ченцем", "Андрей Шептицький Станиславівським єпископом", "Єпископ Андрей Шептицький Галицьким митрополитом", "Митрополит Андрей - Князь української Церкви", "Митрополит Андрей - український Мойсей", "Той, хто молиться за своїх братів". Цей перелік розділів праці В.Лаби свідчить про всебічність висвітлення життєвого шляху митрополита. Однак, сам автор вважав своє дослідження скромною працею. У передмові до книги, В.Лаба писав: "Повний життєпис митрополита можна буде зладити не швидше, як щойно тоді, коли заголовок того життєпису буде звучати: "Життя св. Андрея, Великого Галицького митрополита". Все, що про нього буде писано до того часу, це тільки причинки, які майбутній гартю-

графі збере в одну цілість. Я обмежуся до того, щоб за порядком записати найголовніші події з життя Митрополита, і так немов тільки ткаю канву, на якій будуть мерехтати чесноти, ідеали і діла Великого Митрополита та увічнювати його у вдячній пам'яті українського народу. Мій скромний нарис життя Митрополита Андрея є тільки висловом моєї особистої особливішої вдячності для нього: мого Виховника, Святителя і довголітнього Ієрарха".

Ще раніше вийшли з друку праці С.Барана і В.Дорошенка. Обидва ці нариси є подібними до праці Б.Лаби. В них аналізуються в загальних рисах основні етапи життя і діяльності митрополита. Професор університету в Торонто О.Баран – автор цілого ряду статей екуменічні ідеї Андрея Шептицького. Роль Шептицького в житті митрополита Йосифа Сліпого дослідив І.Хома.

Велику увагу особі Андрея Шептицького приділяв у своїх працях відомий зарубіжний історик Іван Лисяк-Рудницький. У статті "Українці Галичини під Австрійським пануванням" він писав, що Шептицький "загально визнаний як один із видатних слов'янських церковних діячів нашого століття ... досить згадати, що він заснував нові чернечі ордени, провів літургійні реформи і сприяв теологічним дослідженням. Тримавчись оддалік від поточної політики, Шептицький зробив великі послуги українській справі, тактовно використовуючи свої зв'язки у Відні, а також як щедрий покровитель мистецтва... Інтелектуально повороткий і свідомий потреб часу, він заохочував участь духовенства у громадському житті. Той факт, що греко-католицьку церкву тепер очолювала важлива персона й водночас виразна, яскрава особистість, дав українському національному рухові певності у своїх силах. Проте Шептицький був не вузьколобим націоналістом, а людиною наднаціонального бачення: ідея, якій він присвятив своє життя, – це поєднання західного та східного християнства. Це передбачало повагу до всіх рис східної

релігійної традиції, сумісних із католицькою догмою". В багатьох питаннях, вирішення яких були життєво необхідними для українців Східної Галичини, Андрей Шептицький займав компромісну позицію. У праці "Український національний рух" І.Лисяк-Рудницький в черговий раз повертається до постаті Шептицького. На його думку, "під керівництвом визначної особистості – Андрея Шептицького (1865–1944), галицького митрополита від 1900 р., греко-католицька церква стала тісно пов'язана з боротьбою України за незалежність". З такими міркуваннями необхідно погодитися.

Великі надії на підтримку Андрея Шептицького ставили діячі Української Народної Республіки, зокрема, Лонгин Цегельський і Володимир Винниченко. І.Лисяк-Рудницький наводить цікавий епізод на сторінках своєї праці "Суспільно-політичний світогляд Володимира Винниченка": "Коли Цегельський зауважив, що такий крок (зробити митрополита головою всеукраїнської церкви – Авт.) означав би розрив з православ'ям, Винниченко зразу ж відповів: "Православ'я скасуємо! Це ж воно завело нас під царя східного, то воно проводило обмоскалення України. Православ'я завжди буде гравітувати до Москви. Ваша (галицька) унія добра для відрізнення від Польщі, і від Москви. Уніят із природи стає (національно-свідомим) українцем. Скличемо синод єпископів, архімандритів та представників мирян з України, і порадимо їм прийняти унію (церков), а Шептицького поставимо на чоло. Ще й порозуміємося з Римом, щоб його зробив патріархом України... Ви думаєте, я жартую?".

Досліджуючи життя і діяльність Вячеслава Липинського, І.Лисяк-Рудницький теж не обходить увагою заслуг галицького митрополита. Справедливо відносячи Андрея Шептицького до яскравих представників польсько-української аристократії, вчений писав: "Розглядаючи незліченні послуги, що їх надала українській справі тільки ця особистість, можна запитати себе, чи участь більшої кількості таких людей, як Шеп-

тицький, не змінила б висліву української боротьби за самостійність із поразки на перемогу".

На відміну від тверджень радянських істориків, І.Лисяк-Рудницький справедливо відмічав, що "Шептицький у питаннях загальнонаціонального значення ладнав з існуючими партіями й не вважав за доцільне творення окремої католицької політичної організації, що було метою Хомишина". Він був "настроєний, говорячи термінологією пізнішого часу, більше екуменічно та хотів зберегти у Греко-Католицькій Церкві первні східної, візантійської традиції".

Таким чином, хоча І.Лисяк-Рудницький і не написав спеціальної праці про Андрея Шептицького, але проаналізував різноманітні моменти його діяльності, дав об'єктивну оцінку галицькому митрополиту.

Спробу написати коротку біографію Андрея Шептицького зробив Роман Головин. Проаналізувавши основні моменти в житті і діяльності галицького митрополита, автор відмітив: "І.Франко був захоплений бурхливою діяльністю і культурною роботою Шептицького. Він з М.Павликом часто навідували митрополита у наукових справах. Вони були здивовані способом життя графа-митрополита. Жив як аскет: мала кімната, сам у вовняній чорній рясі монаха-студита, звичайним чорним ременем підперезаний, чотки за поясом або в руках, найскромніша страва...". На глибоке переконання автора, Шептицького "завжди турбувало майбутнє українського народу. В міру своїх можливостей владика намагався якось перешкодити денационалізації нашої інтелігенції".

Вагоме місце постать Андрея Шептицького посідає на сторінках загальної праці про історію церкви Івана Ортинського. На думку автора, "митрополит Андрей Шептицький стає найбільшою особистістю, яку рід Шептицьких дає Україні. Адже був він не тільки безумовним та безперечним провідником Української Церкви через півстоліття, але й найвищим авторитетом серед українського народу у такі важкі часи української історії. Його можна б назвати прецедрим даром Божого Прови-

діння багатострадальному українському народові". Дослідник чітко підмітив, що "Його погляд не затримується тільки на Україні, хоч вона залишається його першою ціллю. Через відповідь українському народу Митрополит Шептицький хоче повести до єдності всіх східних християн. Він має намір завершити те, що розпочала Хотієва Унія, а зокрема те, про що мріяли великі митрополити з ХІІ століття, Мосій Вельямин Рутський та Петро Могила: український патріархат із осідком у Києві в пов'язанні з усією вселенською Церквою під зверхністю Папи".

Окремі штрихи до портрету Шептицького-політика зробили у своїх працях відомі зарубіжні вчені В.Косик і П.Р.Магочій. Останній, зокрема, відзначив, що "в сусідній Галичині (1938-1939 рр. - Авт.) українці під проводом впливового греко-католицького митрополита львівського Андрея Шептицького з великою надією поглядали на Підкарпатську Русь".

Велика заслуга зарубіжних дослідників полягає ще в тому, що ними опубліковано цілий ряд збірників документів, вибраних праць Шептицького, його пастирських послань. Опубліковані спогади С.Шептицької.

У 1982 р. в Філадельфії побачила світ повість Григора Меріам-Лужницького "Дванадцять листів о.Андрея Шептицького до матері", яку на сьогоднішній день вважають одною з найбільших сенсацій в українській літературі. У передмові до книги Леонід Рудницький писав, що "Дванадцять листів" не можна беззастережно віднести до того ж жанру епістолярної повісті, що й вищезгадані твори (маються на увазі "Шамела, або винагороджена чеснота" (1740), "Кляриса" (1748) та деякі інші - Авт.), оскільки це любовні романи... Повість Меріама-Лужницького теж про любов - сина до матері, про найприроднішу, ідеалістичну, нееротичну, можна сказати, священну любов. Отже, "дванадцять листів", не так тематично, як радше своєю формою входять у світову епістолярну традицію". Окремі історики ставлять під сумнів автентичність листів

митрополита Шептицького до матері. Однак, якби там не було, Меріам-Лужницький правдиво, хоча і в художній формі, виклав біографічні сторінки і переживання майбутнього митрополита.

Серед праць вітчизняних дослідників заслуговують на увагу, перш за все праці вченого з Івано-Франківська, професора Я.М. Заборовського. У 1995 р. побачила світ його праця "Митрополит Андрей Шептицький. Нарис про життя і служіння церкві та народові (1865-1944 рр.)". Автор у стислій формі описав основні періоди життя і діяльності Андрея Шептицького, проаналізував його погляди. Не можна не погодитися з твердженням автора, що "Славетні особистості – немов високі гори, сніжно-білі вершини яких видно за багато десятків кілометрів, бо не можуть закрити їх ні височінь дерев, ні складки поверхні Землі. Митрополит Андрей Шептицький, безумовно, заслужив бути названим славетним, бо немає практично жодної ділянки суспільно-політичного життя Галичини в ХХ ст. ..., де б ми не зустрічалися з ділами чи, як мінімум, значним впливом його особи. Рівних йому церковних або світських діячів можемо знайти хіба що в ХІІ ст. (для прикладу, Веніамін Рутський – київський митрополит), а то ще в Х-ХІІІ ст. (серед князів – Володимир Великий, Данило Галицький). Тому не диво, що давно вже Митрополита Андрея називають не зовсім вдалим з філологічного боку, але цілком влучним з історичного терміном "Князь Церкви".

Високо оцінив сподвижницьку діяльність митрополита Андрея Шептицького історик-теолог Кость Панас. На його глибоке переконання, Шептицький – одна з найяскравіших постатей нашої історії, ім'я якого ввійде в число святих отців-ісповідників Української Католицької Церкви. Дослідник виділяє дві важливі справи, здійснені галицьким митрополитом: "Усе своє життя і весь свій геній митрополит присвятив змаганням за Українську Церкву – духовну твердиню української нації, якої не змогли б знищити всі сили світу і пекла.

Другою справою, якій цей геній нашої історії присвятив своє життя, було відновлення української Київської митрополії в межах її існування за часів київської княжої доби і проголошення Українського Патріархату. На жаль, несприятливі політичні події в Європі перешкодили здійсненню цього великого діла".

Андрей Шептицький уважно слідкував за процесами, що мали місце в Закарпатті. Цій проблемі присвятили свої праці М.Зимомря, В.Гомоннай, М.Вегеш, В.Задорожний, В.Фенич та ін.

Таким чином, у працях зарубіжних і вітчизняних істориків дається висока оцінка подвижницькій діяльності галицького митрополита Андрея Шептицького. Історики підкреслюють його великий вклад у розвиток греко-католицької церкви і культури у Галичині, піднесення рівня національної свідомості всього українського народу. Дослідження вітчизняних істориків останніх років розвінчують писання радянських істориків про "буржуазно-націоналістичні" погляди галицького митрополита.

Як вважає один із дослідників життя і діяльності митрополита Андрея Шептицького Василь Лаба, рід Шептицьких був одним із найстаровинніших на Україні і брав свій початок (про що свідчать старовинні грамоти) ще з XIII ст. Дещо іншої точки зору притримується сучасний історик Я.Ю.Заборовський, який вважає, що рід графів Шептицьких виводив себе з галицьких бояр XIV ст. і мав велику церковну традицію. Вчений довів, що тільки з XV ст. він дав українській Церкві кількох ігуменів, єпископів і двох митрополитів: Львівського єпископа Варфлаама (1710-1715), Атанасія - єпископа Львівського та митрополита Київського (1715-1746), Атанасія - єпископа Перемишльського (1762-1779), Льва - єпископа Львівського і митрополита Київського (1778-1779). В середині XIX ст. цей рід спіткала досить типова для української шляхти доля: перехід на римо-католицький обряд і як результат - полонізація.

29 липня 1865 р. в сім'ї графа Яна (Івана) Шептицького і Софії народився син, якому щасливі батьки дали при хрещенні потрійне ім'я Роман Марія Олександр. Сім'я Шептицьких мешкала в селі Прилбич, що поблизу Іворова. Батьки були не тільки високоосвіченими, але й високоавторитетними людьми свого часу. Іван Шептицький (1836–1912) був депутатом австрійського парламенту, а мати – Софія (1837–1904) – дочкою відомого польського письменника Фредра. Значною мірою великій своїй ерудиції майбутній митрополит завдячував саме їм. Він вільно володів багатьма іноземними мовами, зокрема латинською, єврейською, грецькою. Під час однієї зі своїх численних поїздок за кордон, у Францію, він провів службу французькою мовою. До речі, Софія Шептицька теж вільно володіла англійською, німецькою і французькою мовами.

Роман Марія Олександр, як вважають дослідники його життя і діяльності, вже з самого дитинства відзначався великою побожністю, що теж було результатом сімейного виховання. Освіту з 1875 р. почав здобувати спершу вдома приватно, щопівроку складаючи відповідні іспити в польській гімназії у Львові. Восени 1879 р. продовжив її у Кракові в гімназії св.Анни, де був прийнятий відразу до п'ятого класу. 11 червня 1883 р. Шептицький одержав атестат зрілості, який свідчив про його відмінні знання предметів. Близько одного року він віддав службі в австрійській армії, але 22 червня 1884 р. залишив її. Існують різні версії з приводу залишення Шептицьким військової служби. На нашу думку, необхідно погодитися з думкою Я.М. Заборовського, який вважає, що причина такого кроку полягала в захворюванні на скарлатину, яка перейшла на суглоби рук і ніг. Хвороба буде прогресувати, що пізніше приведе до паралічу.

Ще перебуваючи на військовій службі, Шептицький паралельно навчається на юридичному факультеті Краківського університету. Після відставки продовжує навчання спочатку в Краківському, а потім у Бре-

славському (Броцлавському) університетах (1885–1887). Закінчивши їх, 10 травня 1887 р. майбутній митрополит одержує наукову ступінь доктора права. Таким чином, на перших порах Роман Шептицький – виключно світська особа.

Як трапилось, що Шептицький вирішив повністю присвятити себе релігії? можливо, на цей вибір вплинула полорож у 1886 р. до Ватикану, де він мав розмову з Папою Римським. Немаловажний вплив на це зробили відомий філософ Володимир Соловйов та український історик Володимир Антонович. Відомо тільки те, що того ж року Шептицький остаточно вирішив вступити до Василіанського чину. В монастирі він прийняв ім'я Андрей. "Дванадцять листів о.Андрея Шептицького" Григора Меріама-Лужницького так відповідають на причину цього вибору майбутнього митрополита: "Завдяки моїм дядькам і Тобі, дорога Мамо, я зрозумів, чим я є та чим повинен бути: як чернець, я прошу помочі у дядька Варлаама, як архиерей прошу помочі у дядька Атанаса, а перед авдієнціями на цісарському дворі чи в Апостольській Столиці в Римі звертаюсь про поміч до дядька Лева. Коли ж приходять хвилини безсилля і я стаю дитиною, тоді я звертаюсь до Тебе, Мамо, й зразу почувуюсь дужчим і сильним...".

Вже у 1896 р. Шептицького призначають ігуменом монастиря святого Онуфрія у Львові. Фактично, починаючи з цього року, Андрей не обмежується тільки монастирською діяльністю, а йде "в народ", що з часом принесло йому велику славу і авторитет.

17 червня 1899 р. Шептицький призначається Станиславівським єпископом. Врахуймо, що сталося це тоді, коли йому йшов 34-й рік. Однак і на цій посаді він пробув недовго, бо вже 21 жовтня 1900 р. Папа Лев XII іменував Андрея Шептицького Львівським архієпископом і Галицьким митрополитом.

Все своє життя митрополит Андрей повторяв своїм вірним, що він

вимагав від них виконання трьох речей: 1) щоб знали добре свою віру, 2) щоб пізнали віру православних братів, 3) щоб молилися за об'єднання. Крім того він очікував, щоб вони чесно і сердечно відносилися до православних. Але такого самого відношення він вимагав від православних українців до Української Греко-Католицької Церкви. У підтвердження цих слів О. Баран наводить послання А. Шептицького "До Духовенства": "Ієрархи на українських землях поставлені сьогодні в те саме положення, в якому були під кінець XVI століття (тобто Берестейської Унії). Коли хочуть розв'язати по Божому і для добра українського народу проблеми, які їм накидає положення, повинні так мудро стан нашої Церкви досліджувати, щоб всесторонньо здати собі справу з того, які наслідки принесло нашій Церкві рішення ієрархів XVI-го століття".

Дуже багато зробив митрополит Андрей за період своєї діяльності. Насамперед доводилося дбати про те, щоби виховувати інтелігентних і освічених священиків. Саме з цією метою він висилає на навчання до різних країн світу обдарованих юнаків. Всього Андрей Шептицький дав дорогу в життя близько 200 релігійним діячам. Коли канадські українці звернулися до нього з проханням покращити справу богослужіння, митрополит Андрей 1902 р. направив до Канади трьох постійних українських священиків з ордену василіан, яких розмістив поблизу Едмонтона. Щоби переконатися в тому, що такий акт призвів до певних якісних змін, він у 1910 р. особисто здійснив поїздку до Канади, під час якої відвідав значну територію від Монреаля до Ванкувера.

У своїх проповідях митрополит Андрей велику увагу приділяв вихованню українського народу в дусі християнської моралі. Часто свої ідеї він викладав у письмових зверненнях до народу. Таких було більше сотні. Він був автором кількох десятків популярних книг. Все те, що митрополит Андрей зробив як жертводавець, меценат та ініціатор добродійних акцій, важко навіть перерахувати. Майже всі свої прибутки він

віддавав на народні цілі. Як вважають сучасні українські дослідниці З.Суханова і Н.Сулима-Матлашенко, "у Львові й нині живе чимало людей, які в життєво скрутні моменти скористалися матеріальною допомогою митрополита".

З приходом до Львова 6 вересня 1914 р. царської армії митрополита було заарештовано і вивезено вглиб Росії. Немаловажну роль в його арешті відіграв і той факт, що одночасно з приходом російських військ пролунав заклик Шептицького до народу залишатися у своїй вірі. Деякі історики арешт Шептицького пов'язують з тим, що він активно працював на німецьку розвідку, хоча приводять при цьому непереконливі докази.

Лютнева революція 1917 р. застала його в Ярославлі. Одним із перших наказів голови Тимчасового уряду О.Керенського (тоді ще міністра) був наказ про звільнення Шептицького. Хоча, все було не так просто. В березні 1917 р. О.Керенський повідомив Шептицького, що той може сам вибрати місце свого перебування в Росії. Митрополит вирішив їхати в Петроград. Там з допомогою своїх знайомих йому вдалося добитися повернення свого особистого архіву. Тимчасовий уряд при наполяганні Шептицького дозволив легалізувати діяльність греко-католицької церкви в Росії, а митрополитом призначив екзарха Леоніда Федорова. Але у зв'язку з складною воєнною обстановкою, добратися до Галичини було не так легко. Шептицькому прийшлося їхати через нейтральні країни, "тому подальша дорога Митрополита на Батьківщину пролягла через Стокгольм. При переході російського кордону у Фінляндії у нього та його супутників забрали все, включаючи навіть дорожні харчі. Після Стокгольма – Гамбург..., далі – Швейцарія, Австрія з наміром потрапити до Рима на зустріч з Папою Бенедиктом XV, однак поїздка до Рима тоді не відбулася, бо, будучи громадянином Австро-Угорської імперії, не мав доступу Митрополит до Італії, яка воювала на боці Антанти; тому 10 вересня 1917 р. після трьох років відсутності А.Шептицький прибуває до

львова. Можна собі уявити, як зустрічали львів'яни свого Мойсея. На його честь відслужено службу в цілому ряді країн світу.

І листопада 1918 р. митрополит Андрей прийняв групу січовиків-старшин і благословив утворення Західно-Української Народної Республіки. Однак уже 3 листопада ситуація змінилася і Шептицького було піддано домашньому арешту. Це було чи не найбільшою мукою для нього, людини, яка звикла щоденно спілкуватися з народом.

Після приєднання Галичини до Польщі внаслідок Сен-жерменської конференції митрополит Андрей продовжував здійснювати подорожі в різні країни світу. Мета їх була єдиною – добиватись єдності між українцями, що проживали повсюди. У цей час Галичина перебувала під важким соціальним, національним і культурним тиском, коли польський уряд думав все, що було українським. Історичні документи свідчать про це велеречно. Відомий польський письменник і публіцист Збігнев Залуський писав, що в колишній Східній Галичині крок за кроком ліквідовувалися культурні і економічні організації, закривалися. Знову ж таки на Волині – в селі, 80% населення становили українські селяни – із 2000 початкових шкіл було тільки 8 українських. Однак, як зазначає З.Залуський, "... не дивлячись на це, не увінчалися успіхи спроти колонізації "місцевих елементів". Під впливом тиску на них поширювався процес національної самосвідомості, особливо на селі. Військо "приборкувало" неспокійні українські села в Гарнопольському воєводстві, розстрілювало селянські демонстрації на Волині. В тюрмах, в Березі Каргузькій, поліція знущалася над арештованими українцями, у відповідь гинули від куль терористів і міністр санаційного уряду, і шкільний куратор, і невинні прості люди. Зростали напруження і ворожість. Презирство правлячих породжує ненависть пригноблених..."

Українські депутати до польського Сейму С.Баран, С.Білак, Д.Веліканович, С.Витвицький та інші неодноразово протестували проти за-

криття українських шкіл і заборони службового листування на українській мові, але їхні депутатські запити залишалися невирішеними. Відповіді на них директора бюро Сейму А. Рутковського були надзвичайно туманними і занадто загальними. Польські власті систематично займалися перевіркою лояльності українського населення. Так, 6 листопада 1923 р. шкільний інспектор під час перевірки приватної школи ім. Шашкевича в Станіславі, прийшов до висновку, що в цьому навчальному закладі неблагодіною є Адольфіна Макогон. На його думку, вона була "організатором кружков українських педагогічних товариств в Станіславі" і "склонна до антипанства".

Поляки ще 20 січня 1920 р. скасували автономні права і самоврядування Галичини, чим самим порушили свої зобов'язання перед державами Антанти про надання української національної автономії. Фактично українське шкільництво було підпорядковане польському міністерству освіти. У Львівському університеті були закриті українські кафедри, на що українці зреагували створення Львівського (таємного) Українського Університету (1921-1925), в якому було понад 50 кафедр і близько 1500 студентів.

Політика денационалізації приводила до опору з боку українців Галичини. Так, повітовий комендант Коломиї скаржився місцевому старості, що Шавлюк Петро, Зайковський Микола, Овзарук Михайло, Гузел Микола, Будзяк Микола (всього 54 чоловіка) ведуть антипольську агітацію в справі шкільництва. У жалюгідному фінансовому становищі знаходилися українські педагогічні товариства Галичини. В одному з документів говориться, що для того, щоб коломийське товариство повноцінно діяло, необхідно щомісяця збирати грошові податки в розмірі 700 злотих.

Власті переслідували священників, які виписували шлюбні свідоцтва українською мовою. Так, стрийський староста Стефан Мовак 22 груд-

ня 1924 р. писав до станіславського воєводства, що священник І. Каратницький "видавав метрики на українській мові". Шарох Анатоль Барилевич так зробив аналогічні "злочини", коли випишував подібні свідоцтва П.Костіву і М.Бриндзей, був змушений протягом 14 днів їх переписати.

У 30-х роках становище українців Галичини ще більше погіршилося. Одним із перших, хто піднявся на захист свого народу, був митрополит Андрей Шептицький. Він звернувся із своїм пастирським листом до всього цивілізованого світу. Лист був надрукований у закарпатській газеті "Нова свобода" і став, в деякій мірі, постійною темою для обговорення. В ньому говорилося: "Коло сто церков розібрано і розвалено. Деякі спалено рукою неznаних злочинців. У замкнених церквах і каплицях заборонено Богослужіння, і в них і поза ними. Між знищеними церквами є дорогоцінні старинні пам'ятки церковної архітектури. Часто знищені і знаряддя релігійного культу. Людей змушували, іноді насильством, приймати католицьку віру у латинському обряді... неповинних людей не раз бито та видалювано з їхніх осель. Навіть не вільно там учити катехізму й проповідати у матерній мові людей". Говорячи про міжвоєнний період, необхідно погодитися з твердженням сучасних істориків, що "в цих умовах керована митрополитом УГКЦ була чи не єдиною цементуючою силою суспільства, а її курс на самостійність принаймні у культурному та релігійному відношенні не лише був успішний, але й єдинодоцільний. Шкода, що не завжди зусилля митрополита і Церкви знаходили відповідне розуміння у всьому суспільстві".

Нерідко виникали суперечності між лінією, яку вів Шептицький, і методами боротьби проти поляків з боку ОУН. Митрополит, дійсно, протягом тривалого часу підтримував тісні стосунки з такими організаціями, як УнДО, ОУН тощо. І цей факт радянські історики постійно використовували для цькування митрополита. Однак більшість із них

забували або не хотіли помічати того, що саме Шептицький засудив терористичний акт членів ОУН стосовно польського міністра Перацького. Митрополит розумів, що це викличе нові репресії по відношенню до українського населення Галичини.

У вересні 1939 р. у Львові з'явилися радянські війська, які згідно з пактом Молотова-Ріббентропа окупували Західну Україну. Доктор медичної стоматології із американського міста Рочестера, українець за походженням, Іван Кіндрат пригадував: "У цій ситуації небезпека, щонайменше депортація, загрожувала доктору Панчишину – депутату тодішнього парламенту і нашому духовному провіднику Митрополиту Андрею Шептицькому. Отож оунівськими зверхниками було створено і озброєно гвинтівками і гранатами студентський курінь (біля 40 осіб), щоб боронити їх. Я опинився в групі 28 оборонців Митрополита і його резиденції при соборі св.Юра. Забарикадувавшись у церкві і резиденції, ми чекали... Правдоподібно, що НКВД не стало часу або відваги нас атакувати і так обійшлося без конфронтації між нами".

17 вересня 1939 р. митрополит Галицький і архієпископ Львівський Андрей Шептицький нелегально скликає екзархів церкви для проведення унійної акції на території СРСР, повідомивши Ватикан про свої наміри постфактум. На землі Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя було призначено єпископом М.Чарнецького. Брат митрополита Казимир Шептицький повинен був діяти у Росії та Сибіру. Майбутній наступник владики Андрея отець Йосиф Сліпий отримав вказівки своєї місійної діяльності на теремах Наддніпрянської України, а А.Неманцевич мав відправитися до Білорусії. Окупаційна політика Третього Рейху на Сході не давала змоги здійснювати унійну акцію легітимним шляхом. В ході цих процесів було арештовано і згодом розстріляно А.Неманцевича. Така ж доля спіткала і брата митрополита.

Більшовики на західноукраїнських землях поводили себе вкрай зу-

хвало. У доповідній записці представників ЦК КП(б)У секретарю ЦК КП(б)У М.О.Бурмистенку 25 жовтня 1939 р. вказувалось, що до музею художньої промисловості у Львові, який вони націоналізували, необхідно "негайно звести цінності з приватних колекцій графа Дзедушицького, Голуховського, Борковського і Шептицького (хазяї втекли, колекції без догляду), націоналізувавши їх".

У грудні 1939 р. митрополит Андрей висвячує на єпископа і призначає своїм наступником Йосифа Сліпого. У заповіті митрополита від 26 липня 1940 р. говорилося: "Преосв. Йосиф Сліпий є від літ добре знаний цілому духовенству Львівської єпархії, бо через 15 літ повний уряд ректора львівського духовного семінаря і яко ректор положив великі заслуги для цілої Аспархії, а передовсім для духовенства і для тих з Вас Вс. Отці, які під його проводом виховувалися в літах від... Діло над яким з замишуванням жертвенно працював через усі ті літа з Божого допусту лежить в руїні, гранат в часі війни знищив цілком церков св.Духа, при ній заховувана цінна бібліотека богословського товариства знищена, переважний і прецінний семінарський музей і бібліотеки Семінаря і Богословської Академії сконфісковані та перенесені; музей до Національного музею, бібліотеки до університетської бібліотеки. Те цілковите майже знищення діла, над яким працював, було для Преосв. Йосифа тяжким хрестом, який з підданням волі Всевишн. прийняв і без сумніву освятив і підніс його душу...".

Йосиф Сліпий став над надійним наступником Андрея Шептицького. Палкий поборник соборності, він неодноразово заявляв: "...Український народе, стань уже раз собою. Позбудься своєї вікової недуги сварів і чварів, вислугування чужим, підлемування і пониження, бо на встид і сором не бракує їх і нині в наших національних церковних провідних кругах. Отрясися зі своїх вікових недочет, стань на свої ноги в Україні і на поселеннях!

... Народе, піднеси свою голову, випростуй свої руки!..".

Прокламацією від 1 липня 1941 р. Галицький митрополит вітає вермахт, сподіваючись, що саме німецька армія розгромить більшовизм. 5 липня 1941 р. Шептицький закликає вірних і все духовенство прихильно зустріти гітлерівську армію: "Побідоносну німецьку армію, що зайняла вже майже цілий край, вітаємо з радістю і вдячністю за освободження від ворога ... кожний душпастир ... внесе многолітствія побідоносній німецькій армії". У грудні 1941 р. він переконується, що фашизм нічим не відрізняється від більшовизму і засудить фашистську ідеологію, яка суперечить християнській моралі. Як бачимо, Андрей Шептицький досить обережний у своїх висновках, оскільки засуджує її лише як слугитель віри Христової. А вже на початку 1942 р. він засудить фашизм не тільки з точки зору релігії, але й політики. Не викликає жодного сумніву, що саме ліквідація фашистами відновлення української державності 30 червня 1941 р. найбільше вплинула на це.

Виступивши проти окупаційного фашистського режиму, А.Шептицький сильно ризикував своїм особистим життям. Він кілька разів звертався до вищестоячих нацистських чинів з протестами проти переслідування місцевого населення, зокрема представників польської і єврейської національності. Відомо чимало фактів, коли він переховував переслідуваних фашистами людей. Не заарештовано його не тільки за те, що він мав велику популярність як серед свого народу, духовенства, так і в церковних колах світу, але через те, що такий акт міг призвести до зворотної реакції українських національних сил, зокрема ОУН.

Після заборони уряду Ярослава Стецька, що виник внаслідок Акту 30 червня 1941 р., у Львові в лютому 1942 р. виникла Рада Сеньйорів, яку очолив колишній член парламенту Кость Левицький, а моральним покровителем якої став Андрей Шептицький. Однак, Рада Сеньйорів проіснувала тільки до кінця місяця.

Голова Українського Допомогового Комітету (УДК) Володимир Кубі-
 Йович та капітан дивізії "Таличина" Й.Побігунцій в газеті "Львівські
 вісті" за 9 листопада 1943 р. подали інформацію про прихильність
 митрополита А.Шептицького до формування українських військових оди-
 ниць, зокрема згадуваної дивізії у складі німецького вермахту. За-
 свідчує про це й участь трьох єпархій галицької провінції в німець-
 ко-українських святкуваннях. Мирослав Малецький пригадував: "Мою до-
 лю вирішив митрополит Андрей Шептицький, хоч як зухвало і дивно з
 мого боку це звучить. Річ у тім, що підпілля ОУН неоднозначно ста-
 вилося до формування дивізії. Одні вважали, що молодь мусить іти в
 УПА, інші, навпаки, що необстріляні і невиховані вояки повинні з
 УПА піти на науку до дивізії. Були й інші думки.

Митрополит Андрей Шептицький – людина колосальної популярності
 і величезного авторитету – підтримав ідею створення української ди-
 візії і сказав віщі слова: "Майже немає ціни, яку не треба б дати
 за створення української армії". Це остаточно вирішило мою долю, і
 я пішов до дивізії". Однак, питання про долю участі галицького митро-
 полита і його пастви у цих справах залишається поки що відкритим.
 Але є фактом, що перед смертю митрополит Андрей закликав УПА до при-
 пинення боротьби. У розмові з завідувачим кафедри історії України
 Львівського університету, який, одночасно, являвся агентом НКВС, про
 що, звичайно, Шептицький не знав, митрополит говорив, що він "два ро-
 ки веде боротьбу з УПА, і в своїх посланнях різко засуджував її".

У 1944 р. більшовики знову з'явилися у Львові. "Більшовицька
 кіннота, – писав очевидець, – що рухалася нам назустріч, була бруд-
 на, пошарпана і нагадувала орду". Прихід радянського війська в 1944-му
 мало чим відрізнявся від їх приходу в 1939-му. А.Шептицький змушений
 був вести помірковану політику, добиваючись поступок з боку нового
 окупанта. Так, 29 серпня 1944 р. він написав листа секретарю львів-

ського обкому КП(б)У І.С.Грушецькому, в якому просив дозволити відправляти службу Богу в лікарнях: "прохав у всіх шпиталях Львівської області і всіх міських шпиталях у Львові і в парохії медичного інституту у Львові лишити церковці їх з відправленням Служб Божих...".

Відповідь Грушецького була стандартною:

1. За радянською конституцією церква відділена від держави.
2. В усіх радянських установах – діють радянські закони.
3. Лікарня є радянська установа, в якій застосовуються відповідно радянські закони.
4. Радянська медицина проводить лікування всіх громадян незалежно від їх релігійних переконань, хворий повинен одержати допомогу від наших лікарів.
5. Релігія особиста справа кожного громадянина нашої країни, яку він може виконувати у себе дома або в відповідних релігійних установах.
6. Монашки або сестри милосердя, коли вони влаштовуються на роботу в госпіталях – медичних установах – повинні підкоритись внутрішньому розпорядку лікарнянських установ".

Окрім цього, Андрей Шептицький вимагав, щоб до Червоної Армії не брали "студентів-слухачів духовної семінарії", а також, щоб радянська влада залишила в духовній консисторії друкарню. Грушецький у листі до Голови Раднаркому УРСР М.С.Хрущова писав: "Ми вважаємо, що в радянській лікарні має бути радянський порядок, а тому слід каплиці закрити... В частині призову до армії студентів-слухачів духовної семінарії – дали вказівки Військкомату поки що утриматись від призову, але вважаємо, що до них слід застосовувати такі ж правила як і до радянських студентів. Друкарня залишилася до цього часу в монастирі, просимо Вашого дозволу забрати її для потреб Виконкому Обласної Ради депутатів трудячих та Бюро Обкому КП(б)У". Грушецький

просив відкрити у Львівській області спеціальний комітет, а на постійну роботу прислати "висококваліфікованого робітника в справах церкви при Виконкомі Облради депутатів трудящих", що невдовзі і було зроблено.

Більшовики проводили масові арешти проти місцевого населення. В Храмі святого Юра вони провели обшуки і арешт серед учнів Духовної семінарії, де були знайдені бандерівці і зброя. НКВС через своїх агентів "Галицького" і "Винякова" "встановила пильний нагляд за митрополитом". Народний комісар Держбезпеки УРСР Савченко доносив М.С.Хрущову, що "на думку Шептицького, арешти духовенства греко-католицької церкви є результатом проїсків православного патріарха в Москві". 17 вересня 1944 р. начальник Управління НКБ Львівської області полковник Волощенко і підполковник Алексєєв доповідали наркому держбезпеки Савченку: "... Германофіл Шептицький пережив глибоке розчарування в німцях ... 29 липня 1944 року митрополиту виповнилось 79 років, з цього приводу у нього був великий прийом духовенства. Митрополит, за його власними словами, висказав у своєму виступі такий крайній оптимізм, що здивував духовенство: "Все в руках Бога, - сказав митрополит, - і все закінчиться без сумніву дуже добре". Проте, в багатьох донесеннях органів НКВС панувала думка, що така різка зміна ставлення Шептицького до нової влади є тільки прихованою незадоволеністю більшовиками.

Слідкували не тільки за Шептицьким, але й за його прихильниками, яких пізніше заарештовували й засуджували. У прихильному ставленні до Шептицького звинувачувалися академіки АН УРСР Колесса, Щурат, Возняк, які в оперативних донесеннях НКВС фігурують як українські буржуазні націоналісти. Д.З.Мануїльський звинувачував композитора Василя Барвінського: "Ви піднімали на щит Шептицького, цього польського магната, який натягнувши рясу, підтримуваний Ватиканом з од-

ного боку і націоналістичними колами, з другого боку, проведив свою реакційну ворожу народові політику, а ви його підтримували, ви його піднімали на щит, і у вас не знайшлося мужності тепер, щоб виступити перед молоддю, просто стати перед нею на коліна і сказати: "Судіть нас, ми обдурювали, ми вас зраджували, ми винні, але ми просимо нас простити, ми визнаємо свої помилки. Цього всі не заявили".

Вже після смерті Андрея Шептицького органи влади примушували українських письменників палляти світлий образ галицького митрополита. Так в листі до поета Петра Карманського заступник головного редактора Держполітвидаву УРСР Г.Зацепілін писав: "Ваш рукопис ми вважали за потрібне трохи доповнити матеріалами про Шептицького, про його зв'язки з націоналістами, про зрадницьку роль греко-католицької церкви в період Вітчизняної війни... Ви вважатимете за потрібне щось додати, то це можна і треба зробити... Якщо ці факти змальовують якісь нові сторони "діяльності" Ватикану та його агентури в особі Шептицького й уніатської церкви, то такі доповнення треба зробити неодмінно".

Однак, все це вже буде діятися після смерті галицького митрополита. "В середу 11-го квітня 1945 р. біля 8-ї години вечора НКВД в силі коло 600 чоловік з трьома танками обложили святоюрську гору, впали до середини і почали сильно "бушувати". З митрополичої скарбниці забрали понад 100 тисяч карбованців, призначених на потреби митрополичого ординаріату, духовного семінаря і інші. З митрополичої канцелярії забрали весь старинний, як і теперішній архів, всі акти і т.п. Запали рівно ж і все інше, що належало до неї. З переплетні вивезли два авто молитвенників та інших духовних книжок, а решту книжок і молитвенників розкинули, потоптали та знищили". На цьому їхні аморальні вчинки не припинилися: "З церкви св. Юра забрали всі золоті речі, не лишили жодних цінностей. Ревізію проводили надзвичайно

отисло і докладно. В пивниці під вівторок розбили гребівець покійного Екс. Митрополита Шептицького. Звідти забрали весь запас вина, призначеного на обслуговування Служб Божих в цілій галицькій дієдєзії. Кількість вина перевищувала 1600 літрів. Забрали рівнож понад двісті свічок. З митропольної палати протягом двох тижнів вивозили всяке добро: перські килими, меблі, випакувані валізи, паки... Всі кімнати, як також митрополича капличка, заплъомбовані та поставлено напис: "Невільно відчиняти, за зірвання плъомби, кара смерти". Дотепер (25 червня 1945 р.) енкаведисти дальше господаркють, а в митрополичій спальні спить енкаведист "старшина" з нешлюбною жінкою". Та всього цього митрополит вже не бачив. Андрея Шептицького не стало 1 листопада 1944 р.

Тісно переплетена поміж собою церковна і політична діяльність Андрея Шептицького, створює можливим оцінити його задуми, ідеали та його діяння універсального значення. Їх не можна обмежити одним історичним явищем або ж одним окремим народом. В його особі містяться найцінніші вартості християнина-політика і християнина Церкви Божої.

Отаким життєвий шлях Андрея Шептицького.

В 20-30-х роках між Східною Галичиною і Закарпаттям встановилися досить тісні стосунки. Необхідно відзначити, що особливо цьому сприяв митрополит Андрей Шептицький, який постійно акцентував увагу на тому, що галичани і закарпатці - це кровні брати, діти єдиної матері-України.

У 1922 р. Шептицький здійснив поїздку до США і в Нью-Йорку зустрівся з представником Підкарпатської Русі за океаном о.Костянтином Рожковичем. Останній, будучи духовним управителем організації "Соединение", закликав до єдності закарпатців і галичан, бо, на його думку, "се родні браття, один народ, одна церков, одна мова, одна пісня і однакова доля". Андрей Шептицький "воззивал всех русинов до єдности,

и тогда ми будем свободни, бо на свете е справедливость, яка мусить бити вимірена каждому народови...". Так передавала газета "Свобода" слова митрополита. Додамо тільки, що вони не втратили своєї актуальності й по сьогодні.

Саме "Свобода", яку очолював і визначав її ідейний зміст Августин Волошин, зробила найбільший вклад у висвітлення діяльності галицького митрополита. На її шпальтах ми знаходимо цілий ряд матеріалів з цього приводу. Так, 16 грудня 1927 р. у Львові проходила міжнародна конференція греко-католицького єпископату. Учасників її привітав і дав згоду взяти участь в ній митрополит Андрей. Коли аналогічна конференція проходила в Римі, то для участі в ній запросили шептицького. Один з квітневих номерів газети, перераховуючи видатних місіонерів Галичини, називав серед них і шептицького. На думку редакції, він "вздовж і впоперек переїхав цілу Галичину, проповідуючи слово Боже...".

"Свобода" в цілому ряді статей писала про велику і щирю любов галичан до свого митрополита. Коли в Галичині святкували 30-ті роковини його діяльності, галичани вирішили "поставити у Львові шпиталь" на його честь. Газета писала, що для такої великої душі, такого пастиря по серцю Ісуса найдостойніший дарунок ювілейний, дійсно шпиталь".

Андрей Шептицький уважно слідкував за становищем на Закарпатті. Для устійнення контактів він постійно мав у нашому краї своїх представників. Так, довіреною особою Шептицького на Закарпатті був хустський єпископ Діонісій Нарядій (1874-1940). Вже 3 листопада 1933 р., тобто на наступний день після Віденського арбітражу, єпископ Крижевацької греко-католицької єпархії Препосвящений д-р. Діонісій Нарядій вручив секретарю Конгрегації Східної Церкви в Римі кардиналу Євгену Тіссерану меморандум з інформацією про те, що 400000 греко-

католицьких вірників Карпатської України залишилися, по суті, без єпископа. Це повідомлення надзвичайно схвилювало Ватикан і 14 листопада 1938 р. єпископ Д.Нарядій був особисто прийнятий папою Пієм XI, а 15 листопада 1938 р. єпископ Д.Нарядій був призначений апостольським управителем у місто Ауст. Сучасні історики високо оцінюють вклад Д.Нарядія у розбудову Карпатської України. На думку І.Ліхтея "єпископ Д.Нарядій здійснив ряд заходів, спрямованих на організацію зміцнення греко-католицької церкви у Карпатській Україні. На жаль, його пастирське правління виявилось надто коротким, бо 16 березня 1939 року угорські війська повністю окупували територію краю".

Встановилися тісні контакти між А.Волошином і А.Шептицьким, двома відомими релігійними діячами того часу. Августин Штефан писав, що А.Волошин ще до початку першої світової війни двічі побував у Львові і мав розмови з Шептицьким. Коли в жовтні 1938 р. Закарпаття вибороло автономію, галицький митрополит відбув богоолюдження у драмі Святого Мра з приводу створення Підкарпатської держави і уряду. 30 листопада 1938 р. Волошин одержав листа від митрополита Андрея. Шептицький писав: "Трудно представити Вам ентузіазм і радість, з якою ціла наша суспільність, увесь український народ у Галичині, а особливо церква і духовенство прийняли відомість, що Ваша Ексцеленція обняли владу в Карпатській Україні. Уважаємо премудрим зарядженням Божого Провидіння, що Вас вибрало на провідника народів Закарпаття. Тому народоні потреба й апостольської любови священника і мудрого проводу педагога, який би його виховував. Такого апостола, християнського педагога дав тому народові, дав нам усім Всевишній у вашій особі. За страхом Господнім і втримуючи нераз віддих, слідимо за кожним Вашим кроком, свідомі небезпек, якими ви з усіх сторін оточені, і безконечно важкого Вашого завдання.

Щересилаючи Вам найщиріші мої побажання, запевняю Вас про що-

денні молитви мої за вашу ексцеленцію і за підданих вашій владі наших братів за Карпатами. Нехай Всевишній веде ваші кроки і нехай наповнює вас Божою премудрістю з небес, щоб ви змогли повірений Вам нарід допровадити до повної свободи і всестороннього добробуту".

Не припинялися контакти між цими двома великими мужами України і тоді, коли Волошин проживав у Іразі. Тут його відвідав В.Кубійович, довірена особа Шептицького. Однак, ми вважаємо помилковим твердження Д.Буковича, що Шептицький пропонував Волошина в президенти Соборної України і в вожді українського народу.

Після звернення А.Шептицького до всього цивілізованого світу з протестом проти переслідувань поляками українців у Галичині, патріотичні сили краю провели ряд акцій підтримки. На сторінках урядової газети "Нова свобода" з'являються десятки статей про важке, безправне становище українського населення Галичини. В одній із них говорилося, що "... поляки нечуваним способом нищать у своїй державі все, що українське. Нищать стрілецькі могили, розв'язують українські товариства, унеможливають удержання шкіл, насильством і обманом перетягують несвідомих селян на латинський обряд, щоб таким чином скорше їх опольщити, а в останньому часі взялися до радикального нищення православних церков...".

Учасники Маніфестаційних зборів 16 жовтня 1938 р. у Великому Бичкові прийняли резолюцію, в якій підтримали визвольну боротьбу українців Галичини: "Українці Закарпаття шлють гарячий привіт прикарпатським братам, що провадять героїчну боротьбу з наїздниками-окупантами. Дякуємо їм за їх гарячу прихильність до наших змагань, за їх оборону наших прав. Віримо, що недалека та хвилина, коли весь Український Народ від Попраду аж до Кавказу, буде сам господарем на своїй землі, бо тільки в своїй хаті своя правда і сила і воля".

Діяльність Андрія Шептицького високо оцінювали директор греко-католицької дівочої учительської семінарії в Ужгороді о.В.Лар, єпископи Василь Такач і Петро Гебей. Отець В.Лар пригадував, "що чув про Митрополита Шептицького вже в гімназії, опісля незабутнім зістав для нього вислів каноніка, виховника богословія в Ужгороді, сьогодні єпископа Американських Русинів Кир Василя Такача. Він високо цинив Митрополита Шептицького. Одного дня, під час Першої світової війни, зайшли богослови до свого духовника о.каноніка В.Такача і найшли його в кімнаті дуже сумного, майже зі сльозами в очах. На запит, що сталося, - о. В.Такач сказав, що дуже сумує і болюче переживає поступування Тіси Нішти, прем'єра Мадярщини, який своїм розпорядженням посягнув на душу нашого народу, на святі речі - обряд і церковну мову, домагаючись зміни календаря і заведення малярської мови в Греко-Католицькій Церкві, щоб Службу Божу відправляти малярською мовою в церквах Мукачівської єпархії. "Одинокий наш рятунок - це Львів, Митрополит Шептицький", - сказав накінець о. В.Такач, духовник богословської семінарії.

Отець Василь Лар оповідає, що після цієї заяви він та ще кілька богословів почали більше цікавитися Митрополитом Шептицьким та Греко-Католицькою Церквою в Галичині, хоч Мадяри забороняли всякі зв'язки, а навіть згадки про Галичину. Та Бог так дав, - каже В.Лар, - що до Першої світової війни наш край, наша Мукачівська єпархія визволилась з-під панування Мадярів та під назвою Підкарпатська Русь прилучилася до ЧСР".

Митрополит А.Шептицький був добре обізнаний із релігійною ситуацією в Закарпатті. "Розмовляючи з Митрополитом, - пригадував о.В.Лар, - я переконався, що він ліпше знає і нашу Мукачівську єпархію, як ми самі. Митрополит з любов'ю говорив про наш нарід, про його глибоку релігійність, чесноту та природню інтелігенцію... Митрополит Андрій

сказав, що у своїх молитвах усе згадує Закарпатську Україну. Знав про закарпатські відносини як політичні, так і культурні". Єпископ П.Гебей писав, що він разом з А.Волошином відвідав Львів, а коли вернулися, то із задоволенням оповідав, "що дуже вплинуло на нього це, коли у Львові почув, що вірні мукачівської єпархії також українці, — що ми один народ з однією мовою, обрядом і вірою".

Сучасний історик церкви о. Атанасій Пекар із Риму відзначав:

"... як би то похвалити церковнорелігійне життя в мукачівській єпархії та спинити наступ московського православ'я. В тому часі Слуга Божий, на просьбу єпископа Гебея, вислав до Ужгорода сестер Василіянок для ведення бурси для дівчат. У своєму проповідному листі до мукачівського владика він писав: "Посилаю Вам найкращі організаційні сили, які маю тут в Галичині, щоб тільки Вам допомогти!". У 1928 р. А.Шептицький побував на Закарпатті на Чернечій горі біля Мукачева і виголосив проповідь на тему: "Стійте у вірі!". Натовп прочан із захопленням слухав палкі слова митрополита. Всі тішилися, що могли почути голос "нашого Мойсея!". А були й такі, що говорили: "Не гадаю, якщо вже і виру!". Так ото закарпатські українці признали Слугу Божого Андрія також і своїм Батьком і заступником, новітнім Мойсеєм!".

Таким чином, між Закарпаттям і Галичиною протягом всього міжвоєнного періоду не припинялися культурні взаємовідносини. Із вищесказаного випливає, що митрополит Андрей Шептицький робив все від нього залежне, щоб вони були дружніми і міцними.